

1989

KOMUNISTÉ
UTEKLI
OD MOCI

„Britský politolog Timothy Garton Ash, který patřil k největším optimistům, v roce 1988 předvídal, že sovětské impérium se bude postupně rozpadat v průběhu příštích dvou desetiletí. Náhlý krach komunismu zaskočil celé lidstvo.“

Jiří Dienstbier, 1996

„Máme holé ruce!“ skandují demonstranti a ukazují je. Vzápětí křičí: „Jsou tady lidi!“ A také: „Vy nás máte chránit!“ Dívky zastrkávají příslušníkům Bezpečnosti za jejich plexisklové štíty květiny. Mladíci v uniformách tyto symboly přátelství a lásky odhazují.

Na dva tisíce mladých lidí – vysokoškoláci, středoškoláci, učňové i někteří dospělí – stojí 17. listopadu 1989 na Národní třídě v Praze proti hradbě stejně mladých lidí z Pohotovostního pluku, kteří jim zatarasili cestu. Demonstranti se chovají klidně, zpívají písně, provolávají nevinná hesla a sedají si na zem, aby uniformám ukázali, že nemají nepřátelské úmysly. Mnozí odcházejí.

„Přibližně v 19.45 se ing. Štěpán dožaduje na nejvyšších funkcionářích Správy SNB energického postupu Bezpečnosti proti demonstrantům, kteří »narušují veřejný pořádek« a brání veřejné dopravě,“ uvedla později zpráva vyšetřovací komise Federálního shromáždění. „Tento požadavek nenachází u velících důstojníků SNB patřičnou odezvu, neboť ti hodlají respektovat služebně nadřízeného genpor. Lorence, který nařídil nezasahovat. Štěpán na odmítání důstojníků SNB reaguje snahou dovolat se generálnímu tajemníkovi KSČ Jakešovi, který v té době cestuje na Orlik.“

Úřadující zástupce náčelníka Sboru národní bezpečnosti Praha plukovník Jiří Bytčánek chtěl na veliteli štábu Veřejné bezpečnosti podplukovníku Michalu Danišovičovi, který akci řídil, aby průvod zadržel už na nábřeží. Danišovič neměl dost lidí, takže ho musel nechat dojít až na Národní třídu ke skleněnému paláci nakladatelství Albatros. Z Karlova náměstí tam Bytčánek nadirigoval dvě roty Pohotovostního pluku.

Tihle kluci přišli do služby teprve před dvěma měsíci a neúčastnili se žádných předchozích demonstrací. Velitel si myslel, že budou mít menší sklon k násilí než starší frekventanti, kteří zasahovali už dřív. Kordon se tam roztavil až v 19.25 hodin – v okamžiku, kdy se k němu dav přiblížil na sto padesát metrů.

Mezitím se štáb domlouvá s majorem Bedřichem Houbalem, jehož stočlená pořádková jednotka stojí u Národního divadla. Od 19.27 do 19.36 zachytilo monitorovací středisko Krajské správy SNB tento dialog: „Okamžitě vystup za davem, za davem. Pomalu, bez zákroku, zatlačit je co nejdál k ulici Spálená. Proti vám stojí pluk. A vyčkejte dalších rozkazů...“

„Jsem u mostu Prvního máje u Národního divadla, ale ten dav stojí u ulice Voršilská.“

„Tak se přibližte k tomu davu, aby se nedostal zpátky na nábřeží. Je potřeba ho tam uzavřít!“

Ze zadu od Národního divadla postupují řady ozbrojenců se štíty a pendreký i obrněné transportéry se zábranami.

Štáb nechce, aby se lidé přelili uličkami na Václavské náměstí. Přibližně v 19.40 dává proto příkaz: „Uzavřete i Mikulandskou ulici!“ Lidé smějí procházet jediňe přes Houbalův kordon, ale až po kontrole osobních dokladů – to je však těžko proveditelné.

Jenže co s tolika demonstranty uprostřed ozbrojenců? Danišovič telefonuje generálu Karlu Novákovi, prvnímu náměstkovi českého ministra vnitra, bývají spolu často ve služebním kontaktu. Novák Danišovičovi radí: „Co kdyby tvoji lidé vytahovali z davu iniciátory a výtržníky?“

„Tento návrh nadřizeneho je výjimečný tím,“ konstatuje komise Federálního shromáždění, jíž předsedal poslanec Jiří Ruml, „že z rozkazů a pokynů daných pplk. Danišovičovi je v něm obsažena možnost určitého zasahování vůči demonstrantům.“

Chartista Václav Benda, který na svém rádiu už několik let odposlouchával rádiový provoz Bezpečnosti, si k rádiu sedá hned po návratu z manifestace na Vyšehradě.

„Postupem času jsem zjistil, že rozkazy velitelství směřují k zadržení demonstrantů na Národní třídě,“ vzpomínal tento vysloužilý matematik. „A potom jsem uslyšel povely jednotlivým hlídkám, které měly příznačné kódové označení Katani. Najednou neměly postupovat dál, ale naopak se stahovat: Vygumujte se!... To bylo něco neobvyklého, co dávalo tušit, že se něco chystá.“

Hlídky, které komunikují se štábem v Kongresové ulici, projevují z údajného agresivního chování davu obavy. Avšak spojení mezi Národní třídou a štábem je špatné – technika vypovídá službu. Pak Danišovič odchází na večeri a vyřizuje si soukromé telefony.

V 19.45 volá Bytčánka Štěpán: „Okamžitě zasáhněte všemi prostředky, které máte k dispozici!“ Ale plukovník odmítá – jeho nadřizeným je generál Alojz Lorenc, který vydal opačný rozkaz. Pro jistotu dává Bytčánek veliteli štábu Danišovičovi výslovný příkaz, aby na Štěpánovo přání nereagoval.

Rovněž rádiové pokyny velícím důstojníkům na Národní třídě zdůrazňují: „Nezasahovat!“

Ve 20.18 dává major Houbal podřizeným pokyn, aby přestali pouštět demonstranty, kteří chtějí odejít.

Nikdo nesmí dovnitř, nikdo nesmí ven! Ani paní, která vyšla vyvenčit pejska a prokazuje se legitimací, že bydlí ve Spálené ulici.

Situace vypadá hrozivě. Nepomáhá ani státní hymna, kterou demonstranti zpívají. Ve 20.19 jedna ze záloh kordonu oznamuje štábu: „Napadli nás demonstranti.“

Avšak pozdější vyšetřování Rumlovy komise to nepotvrdilo. „Původ hlášení je možno hledat ve vypjaté atmosféře, jaká v té době na Národní třídě byla, a také v tom, že někteří demonstranti se pokoušeli přes kordon Školního pohotovostního oddílu (ŠPO) prodat.“

Rádiová hlášení nenaznačují, že by na Národní třídě probíhaly násilnosti. Přesto začíná kordon u obchodního domu Máj pomalu postupovat proti davu a stlačovat ho. Bez rozkazu z centrály. Příslušníci Veřejné bezpečnosti mlátí civilisty hlava nehlava. A zahraničním filmařům rozbíjejí kamery.

Asi ve 20.25 hodin začíná řídit třicetičlenné zásahové komando federálního ministerstva vnitra v červených baretech spolu s několika důstojníky pražské Státní bezpečnosti. Vždy si v davu vyhlédnou iniciativního člověka, vytáhnou ho a ztlučou. Do hlavy, do břicha, do zad.

Kordon od Národního divadla se dostal až do podloubí Kaňkova domu. V jeho přítomí vytvářejí esenbáci uličky a v nich ženou demonstranty obušky.

Zpráva komise Federálního shromáždění konstatovala, že si řadoví příslušníci Veřejné bezpečnosti tímto způsobem „odreagovali své nahromaděné antipatie k demonstrantům“. Svůj hněv si tam vylévali rovněž dva vysocí funkcionáři: zástupce náčelníka pražské správy SNB plukovník Jiří Bečvář a major René Špringer z druhé správy StB.

Krátce po deváté hodině je konec.

Lidé, kteří se mezitím shromáždili u obchodního domu Máj a které další kordon Veřejné bezpečnosti nepustil blíž, jsou otřesení. Tam určitě někoho zabili!

Okolo 21. hodiny dostávají příslušníci VB pokyn, aby rozehnali také přihlížející občany v okolí. I to dělají s chutí a brutalitou. Tlučou dokonce pokojné lidi u Národního divadla, před Laternou magikou a na schodech metra u Máje. Mnozí se chovají surově také k zadrženým demonstrantům, které odvedli na blízké stanice Veřejné bezpečnosti.

Z Národní třídy odvázejí sanitky zraněné. Další lidé se belhají do nemocnice na Karlově náměstí sami.

Je 17. listopad 1989, padesáté výročí nacistického přepadení českých vysokých škol, jejich zavření, poprav studentských vůdců a odvezení studentů do koncentráků. Tehdy i nyní útok hrubé policejní síly proti svobodomyšlné mládeži.

Akce začala nevinně. V podvečer se dvacet tisíc lidí sešlo v areálu Univerzity Karlovy na Albertově. Skandovali hesla proti komunistům a potom zamířili na Vyšehrad k hrobům básníka Karla Hynka Máchy, spisovatele Karla Čapka a zakladatele českého skautingu Antonína B. Svojsíka.

Odtamtud odešla část mladých směrem do centra. Směřovala do Opletalovy ulice vedle Václavského náměstí. Přes Karlovo náměstí je však esenbáci už nepustili. Průvod tedy postupoval dál po nábřeží a u Národního divadla

odbočil na Národní třídu. Na křižovatce se Spálenou ulicí a Na Perštýně se dostal do pasti.

Federální ministr vnitra František Kincel odletěl odpoledne za rodinou do Ostravy a zastupoval ho první náměstek a velitel Státní bezpečnosti Alojz Lorenc. Když mu náčelník kontrarozvědky StB Karel Vykypěl oznámil, že na Vyšehradě lidé křičí protistátní hesla, zavolal Milouši Jakešovi a Ladislavu Adamcovi: „Podle mého názoru se zasahovat nesmí.“ Oba politici souhlasili. Potom mluvil s náměstkem českého ministra vnitra Novákem a dal mu pokyn, aby demonstranti do Opletalovy ulice pustil, pokud tam průvod opravdu zamíří.

„Je na tatíncích, aby pokračovali!“

Lorenc pořádá ve vile ministerstva na Břevnově večeři na počest delegace sovětské KGB. Z mnoha telefonátů se dovídá, že demonstrace probíhá bez potíží.

Státní bezpečnost počítala s tím, že hlavní impulz proti režimu přijde až 10. prosince na Den lidských práv. Nynější studentskou demonstraci měli její příslušníci jenom sledovat, neměli ničemu bránit. Také disidenti počítali s tímto dnem.

Posluchači Divadelní fakulty Akademie múzických umění, kteří byli lehce zraněni, přibíhají do Realistického divadla na Smíchově a do Divadla Na zábradlí. Užaslým hercům a personálu vykládají o řežbě na Národní třídě. Měli bychom vyhlásit stávkou – společnou stávkou divadelníků a studentů!

Před panelákem v Praze 8 na Proseku se potkávají dva muži. Otec Klaus, ekonom z Prognostického ústavu Akademie věd, se vrací z cesty do Vídně, kam směl po dvou desetiletích vyjet už podruhé na přednášky. Starší syn zdrcený, vylekaný a vyčerpaný přichází z Národní třídy. Přesto se tento student prvního ročníku Přírodovědecké fakulty zmůže na výzvu otci: „My děti jsme udělaly všechno, co jsme mohly. A je na tatíncích, aby pokračovali!“

„To je autentická věta, nebyla dodatečně vymyšlená pro potřeby historie,“ řekl mi Václav Klaus starší později.

Po půl desáté vidí v Mikulandské ulici Mirka Litomiská, která pracuje jako pečovatelka, zmlácené děvče. Spolu se svým známým Kulhánkem zastavuje nákladní auto a odvázejí neznámou do nemocnice na Karlově náměstí.

Litomiská obětavě doprovází dívku, která se představila jako Drahomíra Dražská, po celou dobu jejího ošetřování v nemocnici. Když ji o půl jedné vede k nočnímu autobusu, svěřuje jí nová známá, že jejího kamaráda zbili esenbáci do bezvědomí.

Mezi účastníky demonstrace a příslušníky Bezpečnosti se šíří fáma, že na Národní třídě byli lidé nejen těžce zraněni, ale i ubiti k smrti. StB to v noci

„Máme holé ruce!“ volali mladí lidé před brutálním zásahem na členy komanda. Pamětní deska 17. listopadu „Ruce“ s reliéfem několika rukou ukazujících vítězné „věčko“ autorů Otakara Příhody a Miroslava Krákého je umístěna v průchodu Kaňkova paláce na Národní třídě.

prověřuje, avšak zprávy důstojníků, kteří veleli zásahu, ani informace z nemocnic nic takového nepotvrzují.

V sobotu ráno na ruzyňském letišti, po rozloučení se sovětskými hosty, se Lorenc od Vykypěla dovídá, že Bezpečnost zasáhla ostřeji, než se zdálo. Několik demonstrantů zranila. Teď už je klid a Lorenc odlétá za rodinou do Bratislavy.

Dopoledne se scházejí vysokoškoláci na Filmové fakultě Akademie múzických umění. Esenbáci nás mlátili tak, že určitě někoho zabili! Vstoupíme do stávký! Všechny vysoké školy! Ať komunisté vidí, že se nedáme!

Dražská telefonuje Litomiské a ptá se jí, jestli by ji nedoprovodila na lékařskou kontrolu, navíc jí musí něco říct.

Po jedenácté hodině jedou obě dívky metrem do nemocnice na Karlově náměstí. Dražská se svěruje, že jí volal bratr studenta Šmída z Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy. Ráno prý jim oznámili příslušníci VB, že bratr je mrtvý. Litomiská později před vyšetřovací komisí Federálního shromáždění vypověděla, že Dražská poprvé použila příjmení Šmíd, ale nebyla si jista, jestli vyslovila i křestní jméno Martin. Litomiskou tím šokuje.

Dražská opakuje tuto zvěst i sestrám v nemocnici. Litomiská volá faráři Petru Mackovi z Českobratrské církve evangelické v Korunní ulici na Vinohradech. Macek o tom říká několika věřícím, duchovní Petr Payne se rozhodl, že páteční masakr zdokumentuje.

Odpoledne se opět šíří po Praze pověst o tom, že v pátek večer ubili studenta. Dražská, která pracuje na meziměstské telefonní centrále, mluví o Šmídovi s kolegy. A ty předávají tuto zprávu dál.

Vykypěl telefonuje Lorencovi do Bratislavy: „Vynořila se fáma, že byl zabit student. Pražská divadla proto vstoupila do stávký.“

V sobotu v 17.22 hodin oznamuje francouzská agentura AFP světu, že

podle neověřených informací studentů přišli včera v Praze o život dva chlapci a dvě dívky. *Východoevropskou informační agenturu (VIA)*, která sídlí v bytě manželů Petra Uhla a Anny Šabatové, bombardují západní tiskové kanceláře: „Ověřte zprávu o ubitých!“

Okolo 17. hodiny se dovídá přesnější informace o Šmídovi Vykypěl. Zřejmě to zjistili jeho podřízení z odposlechnutých telefonů mezi disidenty Václavem Bendou a Petrem Uhlem.

V osm hodin večer končí Dražské směna. Čekají na ni Mirka Litomiská a Petr Payn a vezou ji do bytu Paynova bratra Jana. Tam už sedí neurolog Jan Payne a jeho přítel Petr Rychvalský z recesistické *Společnosti za veselejší současnost*.

„Povězte nám, paní Dražská, co všechno víte o smrti studebta Šmída?“ Dívka potvrzuje jeho smrt do magnetofonu. „Jenže jeho rodiče a bratr odjeli z Prahy,“ podotýká. Když od ní chtějí vědět různé podrobnosti, Dražská se omlouvá, není jí dobře, a odchází.

Paynové odvázejí nahrávku Uhlovi. Lidé, kteří se sešli u Uhlů, masakr na Národní třídě zažili a zprávu považují za věrohodnou.

Okolo deváté hodiny večer přijíždějí hlídky příslušníků VB ke dvěma studentům Matematicko-fyzikální fakulty – oba se jmenují stejně, Martin Šmíd. Jeden bydlí v Písecké ulici v Praze a druhý v Berouně. Jaký je váš zdravotní stav? Dobrý? Fajn, děkujeme.

Zpravodaj britské agentury *Reuter*, který sídlí v hotelu *Jalta* na Václavském náměstí, volá Uhlovi: „Co je nového?“ Český novinář potvrzuje zabití na Národní třídě a sděluje jméno oběti.

Ve 21.40 hodin dálnopisuje novinář do londýnské centrály: „Ano, bezpečnostní síly zabily v pátek na Národní třídě studenta Martina Šmída z Matematicko-fyzikální fakulty.“

O 35 minut později telefonuje Uhl zprávu VIA o Šmídovi Libuši Čeřovské do *Svobodné Evropy* ve Spolkové republice Německo.

Před půlnocí vysílá rozhlasová stanice *BBC* Londýn oznámení *Reutera*. Vzápětí volá Benda, jehož jeden syn studuje Matematicko-fyzikální fakultu, Uhla: „Silně o tom pochybujeme.“

V noci nařizuje Lorenc Vykypělovi, že StB nesmí do situace zasáhnout. Jakékoli zatčení by mohlo vyvolat střetnutí mezi Bezpečností a civilisty. A potom by se konfrontace jenom stupňovala.

Generál cítí horkou půdu, a proto se v neděli 19. listopadu ráno vrací zpět do Prahy.

Dopoledne ověřují studenti Matematicko-fyzikální fakulty podle seznamů své kolegy. Pražský Martin Šmíd je živ, o berounském nic nevědí.

Uhl upozorňuje, že informaci o smrti neměla agentura VIA ověřenou, zdá se, že nebyla pravdivá. Ovšem oficiální oznámení o počtu zraněných je také mylné, bylo jich mnohem víc.

Do centra Prahy se sjíždějí tisíce lidí. Nikoli za předvánočními nákupy, ale na Národní třídu. V podloubí Kaňkova domu paláci Metro zapalují svíčky. Jsou zasmušilí, je jim do breku. Tady ztloukli naše děti! Tady zabili jedno z nich!

Hlídek Veřejné bezpečnosti je v ulicích víc než obvykle, drží se však stranou.

V redakcích *Mladé fronty*, *Svobodného slova* a *Lidové demokracie* se schází přes polovina redaktorů, což je na neděli, kdy tam bývá jenom několik lidí jako služba, neobvyklé. Všichni jsou pobouřeni a shánějí informace. Šéfredaktorka *Mladé fronty* Miroslava Moučková a její zástupci zastávají jako vždy oficiální názor: „Na Národní třídě se nic nestalo! Bezpečnost rozehnala protistátní živly.“

Litomiská a Šabatová se scházejí s Dražskou. Jestli je zpráva o Šmídově smrti pravdivá, měla byste to povědět americké televizi. Dívka tedy natáčí v hotelu *Forum* rozhovor pro společnost *ABC*.

Její spolupnice s ní odcházejí do bytu Václava Bendy. „Řekněte nám adresu Šmídových, ať se za nimi můžeme podívat,“ naléhají na ni.

Dražská odmítá: „Jeho bratrovi jsem slíbila, že je neprozradím.“

Právě v té chvíli, ve 12 hodin, dementuje ministryně školství Jana Synková v rozhlase pověsti o smrti studenta na Národní třídě. Avšak nikdo jí nevěří.

Když Dražská, Litomiská a Šabatová odcházejí odpoledne od Bendů, zadržuje je hlídka VB a odvádí do služebny na náměstí Míru.

Později na příkaz příslušníka StB, jehož jméno se nepodařilo zjistit, převázejí Dražskou do budovy v Bartolomějské ulici.

„Co víte o smrti Martina Šmída?“ chce vědět vyšetřovatel. Ale dívka tvrdí, že vůbec nic, vždyť na páteční manifestaci nebyla!

Okolo čtvrté hodiny zatýkají estébáci Uhla. To je výjimka, kterou Lorenc povolil. Vždyť šířil poplašnou zprávu!

Než ho kapitán StB Miloslav Málek alias major Dvořák předá vyšetřovateli, říká mu: „Pane inženýre, až budete ministrem vnitra, nezapomeňte, že jsem se k vám choval vždy slušně. Pravda, kromě jediného případu, ale toho teď velmi lituji.“

Není to první estébák, který si hledá alibi pro budoucnost. Po výsledku odvázejí Uhla do ruzyňské věznice.

Šéf StB: „Probíhá státní převrat!“

Odpoledne telefonuji z redakce *Mladé fronty* doktoru Koukolíkovi, primáři patologie Thomayerovy nemocnice: „Františku, nepřivezli k vám estébáci tajně nějaké ubité studenty? Jestli ne, zkus to zjistit taky u kolegů.“ Koukolík po půl hodině oznamuje, že on ani další pražští patologové o ničem nevědí.

Ještě zkusím Jiřího Křížana, bývalého redakčního kolegu, který nyní dělá pobočníka Václavu Havlovi.

„S tím Šmídem je to asi fáma,“ říká Křižan. „Taky to ověřujeme. Přejď večer do Činoherního klubu. Chceme tam ustavit Občanské fórum.“

Redaktoři *MF* sehnali výpovědi mnoha demonstrantů z Národní třídy, které napadlo bicí komando, stejně jako svědectví ošetřujících lékařů. Šéfredaktorka Moučková je zpochybňuje. Do pondělní *Mladé fronty* směji ze získaných svědectví jenom trosky.

Ovšem když přišlo kritické prohlášení podepsané předsedou ústředního výboru Socialistického svazu mládeže Vasilem Mohoritou, podařilo se šéfredaktorku umluvit, že redakce připraví vlastní stanovisko. Jeho konečný text však Moučková ještě uhlazuje. Přesto pod titulkem *Náš názor* vychází: „*Těžko však věřit, že zákon umožňuje to, aby bezpečnostní síly nejprve znemožnily odchod těch demonstrantů, kteří neuposlechli výzvy do určitého termínu, a potom místo aby použily adekvátní prostředky k vyklizení prostoru a obnovení pořádku, účastníky trestaly bitím... Avšak i kdyby měly zásahy pořádkových sil zákonné oprávnění, nemohou řešit podstatu současných společenských problémů.*“

Mladá fronta a *Svobodné slovo* jsou jediné noviny, které se k tomu v pondělí samy vyjadřují.

Co to je Občanské fórum? Nevíme. V neděli večer jdu s Liborem Ševčíkem, který vede v redakci *MF* oddělení zpravodajů, do Činoherního klubu to zjistit. U vchodu potkáváme zpěvačku Martu Kubišovou, signatářku *Charty*. Hlediště se zaplnilo. Kromě návštěvníků se vstupenkami se tam natlačili disidenti, zástupci neformálních organizací i politických stran včetně komunistické – kdo byl v Praze na telefonu. V sále sedí a stojí určitě přes čtyři stovky lidí. A k tomu kamery západních televizí.

Půl hodiny trvá, než účastníci zvolí pracovní předsednictvo. Potom čte Václav Havel – v tmavém svetru, v němž bude prožívat i další dny – připravený návrh rezoluce s požadavky vůči vládě. Následuje diskuse. Jakmile si někteří ustrašenci uvědomují, že se ocitli na protistátním shromáždění, pod různými záminkami mizí – zakouřit si ven, podívat se domů na děti.

Rozhlížíme se okolo sebe. Jak to, že žádný estébák neprohlásí toto shromáždění za nezákonné? Jak to, že nikoho nezatýkají?

Debatuje se o formulacích a o cílech rezoluce. Část řečníků požaduje: „Nejdřív musí vláda a KSČ splnit, co chceme, a potom uvidíme!“ Druzí vycházejí z polských zkušeností: „Ne, to takhle nejde – o těchto bodech s nimi musíme jednat!“ Převažuje hlas umírněných: „Jsou to požadavky na diskusi ke kulatému stolu!“

„Před desátou musíme končit!“ přichází kdosi ze zákulisí. A tak se ve spěchu hlasuje o přijatých požadavcích. Proti není nikdo – ti opatrnější už zmizeli.

Po deváté hodině vystupuje mimořádně v televizi předseda české vlády František Pitra. Nevýrazným hlasem mluví o nezbytnosti zachovat pořádek a dál budovat socialismus.

Redakci *Svobodného slova* navštívili čtyři estébáci a požádali roztřeseného šéfredaktora o obsahy stránek pondělního čísla. Zřejmě se dověděli, že deník má otisknout protest předsednictva Československé strany socialistické proti pátečnímu masakru. Dokument končí politickou výzvou: „Nedopusťme, abychom promarnili tuto chvíli, kdy je poslední příležitost prosazovat zájmy lidu této země ještě demokratickými prostředky.“

Redaktorka Marta Bystrovová, která pomáhala toto svolání formulovat, utíká do Činoherního klubu pro ústředního tajemníka strany Jana Škodu. Když se oba vracejí, v redakci ale už nikdo cizí není. Soudruzi si vzali obsahy s sebou.

Také v Bratislavě se v podvečer sešli umělci, spisovatelé, vědci, ekologové a další. V Městské galerii na Dostojevského ulici se domluvili na vzniku občanského hnutí, které později nazvali Veřejnost proti násilí (VPN). Z Prahy se právě vrátil známý herec Milan Kňažko, který přivezl podrobné zprávy o tamní situaci. Zatímco základem Občanského fóra (OF) byla *Charta 77*, VPN založili především autoři ekologické studie *Bratislava nahlas*, katoličtí disidenti a někteří bývalí komunisté vyloučení ze strany po roce 1968. V Košicích a některých dalších slovenských městech se vytvářela rovněž Občanská fóra, ale potom je na nátlak Bratislavy přejmenovali na VPN.

Večer se vrací do Prahy ministr Kincl. Pro celé území státu vyhláší třetí stupeň mimořádných bezpečnostních opatření. Prvního náměstka Lorence pověřuje řízením štábu, který bude koordinovat činnost StB a VB. Sám odjíždí na sekretariát ÚV KSČ.

Lorenc sděluje manželce do Bratislavy přesnou diagnózu situace: „Probíhá státní převrat! Domů nepřijedu.“

Podminovaná diktatura

Když Gustáv Husák upevnil na počátku sedmdesátých let své postavení, vypořádal se s protivníky. Řadu z nich nechal zatknout a uvěznit. Na rozdíl od konce čtyřicátých a padesátých let to nebyly desetitisíce a taky nikoho z nich nepověsili.

I těch několik procesů, které končily tresty vězení, a vyhození spousty lidí ze zaměstnání dokázaly národ zastrašit. Opozice jako celek neexistovala. Alexandr Dubček se stáhl do Bratislavy. V Praze zůstali jako morální vůdcové reformátorů František Kriegel a Josef Smrkovský. Ani nekomunisté neměli chuť vystupovat. Všichni se raději zavřeli společně s přáteli za dveřmi svých bytů.

Historik Milan Otáhal z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd později rozdělil Husákovu normalizaci na tři období. Pro léta 1969–1972 použil termín publicisty Milana Šimečky – šlo o „obnovení pořádku“. V letech 1972–1977 lidé rezignovali na veřejný život, soustředili se na zahrádkaření, chalupaření

Občanské fórum vzniklo 19. 11. 1989 v Činoherním klubu. Václav Havel, v tmavém svetru, v němž bude prožívat i další dny, čte připravený návrh rezoluce s požadavky. Sjednocená opozice poprvé naplno žádá komunistickou vládu, aby se vzdala svých privilegií a začala se chovat demokraticky.

a další koníčky. Také se mluví o „Štrougalově gulášovém socialismu“, protože federální vláda se snažila umlčet kritiky zvyšováním životní úrovně – byť na úkor zhoršování životního prostředí, tedy na účet budoucnosti. A v letech 1977–1985 se hospodářství hroutilo.

Teprve po nástupu Michaila Gorbačova do nejvyšší funkce v Kremlu na jaře 1985 začali lidé překonávat strach a lhostejnost, častěji se objevoval veřejný nesouhlas s režimem, rovněž vládnoucí moc ztrácela jednotu. A to už je zcela odlišná etapa.

SSSR se v sedmdesátých letech dostával do situace, jaká je pro každou imperiální velmoc po dosažení určitého stadia zákonitá. Jak tvrdí angloamerický historik Paul Kennedy, moc každého státu závisí nejen na přírodním bohatství, ale i na systému vlády a způsobu života. Ovšem Kennedy upozornil i na to, co se stává imperiálním velmocím: „Jakmile země získá nadvládu, její dynamika se změní. Zájmy dominující země se rozšíří, přijme dalekosáhlé závazky. Potřebuje loďstvo a armádu, aby chránila svá nově získaná území. Aby udržela krok s politickou a vojenskou expanzí, začíná být problémem